

Եզրահանգումներ

1. 2022 թ. ուժի մեջ մտած նոր քրեական օրենսգրքով Եականորեն ընդլայնվել է կոռուպցիոն հանցագործությունների սուբյեկտների շրջանակը՝ ներառելով ինչպես պետական, այնպես էլ մասնավոր ոլորտի աշխատակիցներին, ինչը նպաստում է կոռուպցիայի դեմ պայքարի համապարփակությանը:

2. Նոր քրեական օրենսգրքով կոռուպցիոն հանցագործության համար քրեական պատասխանատվությունից ազատելու խրախուսական նորմի վերացումը կարող է նվազեցնել կոռուպցիոն բնույթի հանցագործությունների բացահայտումը: Թեև խրախուսական մեխանիզմի՝ նախկինում կիրառվող եռօրյա ժամկետը չափազանց սեղմ էր, սակայն օրենսդրական այդ թերությունը պետք է շտկվեր նշված ժամկետի երկարացմամբ, այլ ոչ թե՝ խրախուսական նորմի ամբողջական վերացմամբ:

3. Քաղաքացիական գործերով հակակոռուպցիոն դատարանի առարկայական ընդդատությունը որոշելիս կարևորություն է տրվում ոչ թե վեճի բնույթին, այլ՝ սուբյեկտային կազմին, այն է՝ պետությանը պատճառված վնասի գործերով դատախազության հայցվոր լինելու հանգամանքին, որպիսի չափանիշի կիրառությունը չունի հետևողական բնույթ և չի հանգեցրել քաղաքականության միասնականության ապահովմանը: Արդյունքում, պետական շահերի պաշտպանության նպատակով դատախազության կողմից վարչական դատարանին ներկայացված գործերը չեն հանձնվել հակակոռուպցիոն դատարանի առարկայական ընդդատությանը: Մյուս կողմից, հակակոռուպցիոն դատարանի ընդդատության հարցերը որոշելիս որևէ կերպ գնահատված չէ դատական վեճերում Կոռուպցիայի կանխարգելման հանձնաժողովի մասնակցության գործոնը:

4. Բարեվարքության վերաբերյալ բացասական եզրակացություն ստացած դատավորների նշանակումն՝ առանց բարեվարքության արդյունքները հրապարակային դարձնելու, կարող է խոչընդոտել թե՛ հակակոռուպցիոն դատարանների, թե՛ Կոռուպցիայի կանխարգելման հանձնաժողովի նկատմամբ հանրային վստահության ձևավորմանը:

5. Հակակոռուպցիոն վերաքննիչ և վճռաբեկ ատյաններում որպես դատավորներ ներգրավված են մեծ թվով նախկին դատավորներ, մինչդեռ առաջին ատյանի դատարանում հիմնականում ներգրավված են նախկին դատախազներ և քննիչներ: Դատական համակարգում նախընթաց փորձ ունեցող անձանց (օրինակ, դատավորների օգնականների) թվաքանակը՝ առաջին ատյանի դատավորների կազմում, ևս նկատելի է:

6. Դատական ակտերի հրապարակայնության խնդիրը, հատկապես հակակոռուպցիոն դատարանի դեպքում, լուրջ մարտահրավեր է դատական գործընթացների թափանցիկության ապահովման գործում: Թեև ակտերի հրապարակումը նախատեսված է օրենսդրությամբ, դրանց հասանելիությունը հաճախակի խաթարվում է տեխնիկական խնդիրների պատճառով:

7. Հրապարակված դատական ակտերում պատշաճ ուշադրություն չի դարձվում կողմերի անձնական տվյալների պաշտպանությանը և հաճախ երևում են անգամ անձանց անձնագրային տվյալները:

8. Հակակոռուպցիոն դատարանում, որպես կանոն, գործերի քննության անհարկի ձգձգումներ չեն լինում: Նիստերը հաճախակի են նշանակվում, իսկ դրանց հետաձգումները լինում են հիմնականում օբյեկտիվ պատճառներով:

9. Որոշ դատական գործեր ձգձգվում են ընդհուպ մինչև մեկ տարի, քանի որ դատարանների միջև ծագում են վարույթի առարկայական ընդդատության վեճեր:

10. Քաղաքացիական դատավարության և Քրեական դատավարության օրենսգրքերով նախատեսված վարույթի առարկայական ընդդատության հարցը լուծելու մեխանիզմները կարող են գնահատվել որպես հակասահմանադրական, քանի որ դրանք նախատեսված չեն և չեն բիում «ՀՀ

Դատական օրենսգիրք» սահմանադրական օրենքից: Ընդ որում, վարույթի առարկայական ընդդատության հարցի լուծման արդյունքում կայացված որոշումներն անբողքարկելի են և դրանց քննարկմանը մասնակից չեն դառնում դատավարության կողմերը:

11. «Ապօրինի ծագում ունեցող գույքի բռնագանձման մասին» օրենքի հիման վրա գույքի ծագման օրինականության ուսումնասիրության տասը տարվա ժամանակահատվածի երկարաձգումը՝ մինչև 1991 թվականը, գործնականում խնդիրներ է ստեղծում ապացույցների բացակայության պատճառով: Ուսումնասիրության ժամանակահատվածի ընդլայնումն՝ առանց հստակ հիմնավորման, առաջացնում է իրավական անկանխատեսելիություն և խոչընդոտում է արդար դատաքննությանը:

12. Դատարանների կողմից դատական ակտերում միևնույն (կրկնվող) նախադեպերի կիրառությունը հաճախ ձևական բնույթ ունի: Այն դեպքերում, երբ նախադեպի կիրառության համար հաշվի չեն առնվում գործի փաստական հանգամանքները, կիրառված նախադեպերը պարզապես ծանրաբեռնում են դատական ակտերի տեքստը՝ չձևավորելով հավելյալ արժեք:

13. Հակակոռուպցիոն գործերը հաճախ պահանջում են տնտեսական, ֆինանսական կամ տեխնիկական գիտելիքներ, սակայն ֆինանսատնտեսական փորձաքննություններ նշանակելու միջնորդությունները հակակոռուպցիոն դատարանների կողմից, որպես կանոն, մերժվում են, իսկ հակակոռուպցիոն դատարանները համալրված չեն համապատասխան մասնագետներով:

14. Հաճախ դատարանը որոշում է կայացնում գործը պարզեցված վարույթի կարգով քննելու վերաբերյալ, ինչի մասին պատասխանողը պատշաճ կերպով չի ծանուցվում: Արդյունքում գործը քննվում է առանց պատասխանողի ներկայության և վերջինս այս մասին իմանում է միայն իր դեմ դատական ակտի կայացումից հետո: Վերաքննիչ դատարանը բողոքարկման արդյունքում հաճախ բեկանում է առաջին ատյանի դատարանի վճիռը՝ պատասխանողի՝ պատշաճ ծանուցված չլինելու հանգամանքով պայմանավորված:

15. Հակակոռուպցիոն դատարանների կենտրոնացվածությունը միայն Երևան քաղաքում խնդիրներ է ստեղծում դատարանների ֆիզիկական հասանելիության և մատչելիության տեսանկյունից:

16. Զրեական գործերի մեծ մասը՝ մոտ 60%-ը քննվել են համաձայնեցման վարույթով և շուրջ 18%-ը՝ արագացված վարույթով: Մեղադրյալների 94%-ի նկատմամբ կայացվել է մեղադրական, 6%-ի նկատմամբ՝ արդարացման դատավճիռ: Մեղադրյալների 47.4%-ի նկատմամբ պատիժը պայմանականորեն չի կիրառվել:

17. Դատարանը քաղաքացիական գործերի քննության արդյունքում վճռել է հոգուտ Հայաստանի Հանրապետության պատասխանողներից բռնագանձել պետությանը պատճառված 7,466,886,885 ՀՀ դրամի վնաս: Այսպիսով, վերականգնվող վնասի չափը կազմել է պատճառված վնասի 84.7%-ը (բոլոր գործերով հայցապահանջի ընդհանուր չափը 8,814,588,370 դրամ էր):

18. Զաղաքացիական գործերով կողմերի միջև կնքված հաշտության համաձայնությունները, որպես կանոն, հաստատվում են դատարանի կողմից: Մինչ այս պահը դատարանի կողմից չհաստատված հաշտության համաձայնություններ չեն եղել:

19. Հաշտության համաձայնությամբ ավարտված գործերում վերականգնված վնասի չափը բավական մեծ է՝ 2,707,634,065 դրամ, ինչը կազմում է դիտարկված մյուս բոլոր գործերի քննության արդյունքում վերականգնված վնասի շուրջ 36%-ը: Հաշտության համաձայնությամբ գործն ավարտելու պրակտիկան թույլ է տալիս էականորեն խնայել ինչպես մարդկային ռեսուրսն ու ժամանակը, այնպես էլ՝ բոլոր կողմերի ֆինանսական ծախսերը: Թեև այս հանգամանքները վկայում են հաշտության համաձայնության ինստիտուտի արդյունավետության օգտին, վերջինս դեռևս լայնածավալ կիրառություն չունի: ՀՀ Գլխավոր դատախազության ներկայացուցիչները դա

մեկնաբանում են հիմնականում ապօրինի գույքի ծավալի շուրջ կողմի և դատախազության մոտեցումների տարբերությամբ (անհամաձայնությամբ):

20. Քաղաքացիական գործերում հայցի բավարարման (ամբողջությամբ կամ մասնակի) և հայցի մերժման համամասնությունը գրեթե հավասար է՝ 48% և 49% համապատասխանաբար¹: Բերված թվերն անուղղակի վկայությունն են այն բանի, որ դատարանը չի առաջնորդվում «մեղադրական մոտեցմամբ» (ինչը հայաստանյան դատական համակարգին ներկայացվող հաճախակի քննադատական տեսակետներից է) և չի բավարարում դատախազության ներկայացրած անխտիր բոլոր հայցերը: Այսպիսով, հակակոռուպցիոն դատարանում քաղաքացիական գործերի քննության ելքերը հավասարակշռված պատկեր են ներկայացնում:

21. Թեև հակակոռուպցիոն դատարանում գործերի քննության ժամկետները համեմատաբար սեղմ են և ողջամիտ ժամկետները հիմնականում պահպանված են, սակայն տևական է դատարանում գործը վարույթ ընդունելու ժամանակահատվածը: Քաղաքացիական գործերի զգալի մասում (38%) գործը վարույթ ընդունելը (վերջնական դատական ակտը կայացրած դատավորի կողմից) տևում է 4 ամսից մինչև 6 ամիս: Նշանակալի է նաև այն գործերի ծավալը (26%), որոնց վարույթ ընդունելու տևողությունն ավելի երկար է՝ կես տարուց մինչև մեկ տարի: Վերջապես, քիչ չէ այն գործերի ծավալը (7%), որոնց վարույթ ընդունելը մեկ տարուց ավելի է տևում:

22. Գործը վարույթ ընդունելու որոշումից՝ մինչև առաջին դատական նիստի նշանակումը, ևս տևական գործընթաց է՝ պայմանավորված կատարողական գործողությունների ձգձգմամբ (կախված է ԴԱՅԿ-ում գույքի նկատմամբ սահմանափակումների կիրառման և կատարողական վարույթների ավարտման ժամկետներից):

¹ Պետք է հաշվի առնել, որ այստեղ տարբերակված չէ ապօրինի գույքի բռնագանձման՝ բավարարված կամ մերժված հայցերի վիճակագրությունը՝ հաշվի առնելով նմանատիպ հայցերով ավարտված գործերի սահմանափակ քանակը: Ներկայացված վիճակագրությունը վերաբերում է բոլոր տեսակի հայցերին: